

мати доступ до Інтернету, однак це можна компенсувати, якщо проводити запис заняття і виставлення його в мережі (тоді слухач зможе переглянути матеріал заняття в зручний для нього час).

Великою проблемою для вивчення саме військових спеціальностей є те, що значну кількість практичних занять необхідно проводити безпосередньо на місцевості, на зразках озброєння і військової техніки, відпрацьовуючи навички у роботі з приладами, злагодженість підрозділів тощо. І ніякі імітатори, тренажери не можуть замінити реальну роботу з технікою і озброєнням. Теоретичні питання можна вивчити дистанційно, але для практичного закріплення набутих знань слухач повинен прийти на кафедру. Тому вважаю, що найбільш оптимальним для вивчення військової справи є змішана форма навчання (теоретичні положення можна вивчати і дистанційно, а практичні питання відпрацьовувати тільки «наживо»).

Якість засвоєння нових знань в значній мірі залежить від того, в якій мірі слухачі вмотивовані на здобуття освіти, чи вміють вони навчатися самостійно, який рівень їх загальної підготовки тощо [5]. Тому викладач має оперативного реагувати на запитання слухача, бути відкритим до спілкування, максимально доброзичливим, постійно створювати атмосферу, що сприяє навчанню.

Ще одне проблемне питання – це звітність у дистанційній формі. Практично неможливо простежити за тим, як проходить тести, здає заліки або екзамени той чи інший слухач (самостійно, опираючись на власні знання, або запросивши в якості консультанта когось із більш знаючих). Тобто зробити висновок про реальний рівень знань слухача складно. І знову ж таки оцінити його практичні навички у володінні зброєю, роботі з приладами, умінні управляти підрозділом можна тільки під час особистого спілкування зі слухачем.

В цілому можна зробити висновок, що впровадження дистанційної форми освіти у навчанні фахівців для Збройних Сил України дозволяє підняти навчальний процес на якісно новий, більш сучасний рівень, що відповідає потребам сучасної армії. Тому основним завданням науково-педагогічних працівників є його постійне удосконалення, мінімізація впливу негативних факторів на якість навчання.

Джерела

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 року №1556-VII.
2. Наказ Міністерства освіти та науки України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» від 25.04.2013 № 466.
3. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Концепції дистанційного навчання у Збройних Силах України» від 21.12.2015 № 744.
4. Чернявський І.Ю., Білик З.В. Деякі проблемні питання дистанційного навчання у військовій освіті // Проблеми впровадження дистанційного навчання в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів та можливі шляхи їх вирішення / Збірник матеріалів I-ої міжнародної науково-практичної конференції, 2018. С. 187-190.
5. Черняк Д.С. Проблема мотивації при дистанційній формі навчання // Дослідження проблем гуманітарної освіти / Збірник матеріалів науково-практичної конференції, 2018. С. 125-131.

Ходанич Юрій Михайлович
Кандидат філософських наук
Ужгородський національний університет

СТАТУС ЗНАННЯ В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ

Стаття присвячена з'ясуванню сутності знання в постмодерністській філософії. Спираючись на позиції Ж.-Ф. Ліотара, автор визначає його риси, а також природу та форми легітимації знання. Статус знання розглядається в його зв'язку з розвитком сучасних інформаційних технологій та зі сферою виробництва. Автор приходить до висновку, що чим більшим є прояв форм легітимації знання, тим більшу вагу воно має в суспільстві. Ключові слова: мовна гра, знання, наука, наратив, легітимація знання

Зі зміною статусу знання французький теоретик постмодернізму Ж.-Ф. Ліотар пов'язав перехід «суспільства в епоху, що називається постіндустріальна, а культури – в епоху постмодерну» [4, с. 14]. При обґрунтуванні своєї позиції щодо зміни статусу знання в постмодерну епоху Ж.-Ф. Ліотар використовує в якості методу концепцію «мовних ігор» Л. Вітгенштейна, а також поняття «дискурсивність» та «влада-знання» М. Фуко [2, с. 4]. Звідси, відповідно, головна теза філософа-постмодерніста, – знання в своїй основі мають «мовні ігри», а наукове знання є видом дискурсу.

Французький теоретик постмодернізму праці «Ситуація постмодерну» виділяє основні риси знання в епоху постмодерну: 1) є вид дискурсу, а тому останні десятиліття «передові науки та техніки мають справу з мовою»; 2) знання перестає бути самоціллю та стає товаром, який «виробляється та буде вироблятися для того, щоб бути проданим», знання «споживається та буде споживатися, щоб набути вартість у новому продукті»; 3) знання стає «значною ставкою у світовому суперництві за владу», в даному аспекті, як відзначає Ж.-Ф. Ліотар, «відкривається нове поле для індустріальних та комерційних стратегій, а також для стратегій воєнних та політичних» [4, с. 18-20].

Отже, ми бачимо, що головні зміни в статусі знання пов'язані з тим, що воно стає видом дискурсу, тобто перестає сприйматися як продукт пізнавальної діяльності суб'єкта, який претендує на істинність, повноту та все загальність. Таким чином, зміщується акцент із розуміння знання як монологу до знання як діалогу чи навіть полілогу.

По-друге, змінюються відносини між суб'єктом, який продукує знання, та споживачем знання. В силу того, що знання стає також товаром, перш за все, «виробник» знання змушений розуміти вподобання чи інтереси споживача, який буде це знання придбавати чи його використовувати.

Знання на сьогодні виступають засобом боротьби за владу, утримання та узурпації влади. В даному випадку якнайбільше підходить позиція: «Хто володіє інформацією – володіє світом». Отже, знання (а краще сказати сукупність інформації) стає засобом маніпуляцій, комерційних стратегій, «політичних ігор» тощо. Тому знання розуміється як додатковий чи основний засіб панування чи поневолення. Ж.-Ф. Ліотар відзначає, що «в епоху інформатики питання про знання більше, ніж коли-небудь стає питанням про управління» [4, с. 28].

Пов'язування знання із владою у Ж.-Ф. Ліотара базується також на проблемі легітимації знання. Дане поняття передбачає, що «наукове висловлювання повинне відповідати певній сукупності умов, щоб сприйматися як наукове». Мова йде про «умови внутрішнього стану та експериментальної перевірки». Отже, саме наукове товариство тут виступає суб'єктом влади, а, отже, «законодавцем» наукового дискурсу. Саме наукове товариство, яке встановлює критерії науковості знання, вирішує, чи окрема наукова праця, дослідження, теорія тощо може стати частиною наукового дискурсу чи їм у цьому відмовляється. Саме діяльність такого «законодавця», яким є наукове товариство, і сприймається як прояв влади та управління у науковій сфері. Ж.-Ф. Ліотар називає знання та владу двома сторонами одного питання: «хто вирішує, що є знання, і хто знає, що потрібно вирішувати» [4, с. 27-28]. Варто відзначити, що від наукового товариства як «законодавця» страждає як суб'єкт, який продукує наукове знання, адже він знаходиться у ситуації ризику щодо визнання чи невизнання його ідей, так і саме наукове товариство, адже встановлюючи чіткі межі розуміння «науковості» знання, воно тим самим стає замкнутою системою дослідників з елементами «кастовості». Встановлення умов «науковості» дискурсу з боку наукового товариства сприяє тому, що останнє приречене на занепад, адже знання тут згодом втрачає свою новизну, цікавість, практичність.

Ще одна характеристика знання, яку відзначає Ж.-Ф. Ліотар, є його близькість до звичаю. Це означає, що знання відповідає певним критеріям (справедливості, краси тощо), що встановлені у товаристві [4, с. 53]. З такої характеристики знання можна зробити висновок про те, що загалом воно є продуктом суспільства, в якому формується суб'єкт, який таке знання продукує чи ретранслює. Відповідно, якісний бік такого знання залежатиме від критеріїв, що виставлені до нього.

Ж.-Ф. Ліотар вводить поняття «розповідь» (нарратив) як спосіб легітимації знання та те, з допомогою чого наукове знання лише й може продемонструвати свою істинність. «Наратив» постає як певний тип дискурсу у різні історичні періоди, структура, яка організовує наше емпіричне сприйняття» [2, с. 3]. Звідси можливо визначити важливу характеристику розповіді – її змінність щодо різних історичних періодів, непростійність сприйняття та розуміння.

Окрім цього, філософ вказує на існування так званих «метанаративів» – великих розповідей, які «виступають організуючими принципами філософської думки Нового часу». Це так звані «головні ідеї людства: діалектика духу Г.-Ф. Гегеля, емансипація особистості, ідея прогресу, уявлення Просвітництва про знання як засобу установа всезагального щастя» [3, с. 58].

Що стосується нарративу як способу легітимації знання, то він може діяти у двох напрямках залежно від того, представляє він суб'єкта розповіді як когнітивного чи практичного, тобто як «героя пізнання чи як героя свободи» [4, с. 78]. У свою чергу, другий аспект «функції» нарративу полягає у тому, що він є засобом, з допомогою якого наукове знання може продемонструвати свою істинність, адже нарратив виступає для наукового знання незнанням. За відсутності ж нарративу наукове знання повинне шукати підстави для себе у самому собі, а, отже, як вважає Ж.-Ф. Ліотар, ставати тим, що осуджує, – упередження [4, с. 74]. Таким чином, розповідь виступає способом, за допомогою якого наукове знання може легітимізуватися, а, відповідно, сприйматися як власне знання наукове та претендувати на деяку істинність. Саме завдяки розповіді наукове знання протиставляється знанню ненауковому, завдяки чому може від нього відмежовуватися. Це, варто вказати, також є проявом владних потуг наукового товариства, яке кваліфікує знання на предмет його науковості чи ненауковості.

Французький теоретик постмодернізму звертає увагу на те, що «знання знаходить свою обґрунтованість не в собі самому та не в суб'єкті, який розвивається через актуалізацію своїх можливостей пізнання, а в практичному суб'єкті, яким є людство» [4, с. 87], адже основою, що приводить народ до руху, є свобода, а не знання. Звідси висновок, що знання слугує не засвоєнню явищ дійсності чи розвитку пізнання, а звільненню суб'єкта (народу) від того, що «йому заважає керувати собою». Крім цього, Ж.-Ф. Ліотар

зміщує акцент з одноосібного суб'єкта пізнання модерної доби до колективного суб'єкта (людства). При цьому також слід додати, що знання вже не продукт розвитку мислення одного суб'єкта пізнання, а колективного мислення, мета якого – звільнення. Звідси також спостерігаємо зміну статусу знання з такого, що в якості істини продукується мислячим суб'єктом, до такого, що дає «можливість моралі стати дійсністю» [4, с. 89].

Ж.-Ф. Ліотар вважає, що легітимація знання «оформлюється через його продуктивність». У свою чергу, продуктивність легітимує науку через її ефективність. Сьогодні, відзначає філософ, «зростання продуктивності та її самолегітимація проходять через виробництво, збереження, доступність та операціональність інформації» [4, с. 114].

Формами легітимації знання у постмодерну епоху постають операціоналізація, прагматизація та технологізація. Що стосується операціоналізації, то вона «пов'язана з поширенням нових інформаційних технологій, які диктують доконечність надання знанню «машинного» характеру, переклад знання мовою інформації, яку можна поширювати за допомогою машин» [2, с. 7]. Тут же ми говоримо й про технологізацію: знання, що не «технологізується», а, отже, не здатне приносити «користь» суспільству, втрачає своє значення для суспільства. Така тенденція має місце щодо становища гуманітарних наук, де все менше можливо спостерігати «попит» щодо них з боку держави та суспільства, вони сприймаються як «зайві». «Технологізація» знання також пов'язана з питанням про «технізацію» доказів, які зводять істину до «результативності» [2, с. 7].

Отже, чим більш доступною, ефективною та операціональною є інформація, тим більший ступінь її самолегітимації. Справді, таку тенденцію можемо спостерігати й сьогодні. Зокрема, це проявляється у все більшому зростанні ролі Інтернет-мережі як тієї, що дозволяє швидко, доступно, а, отже, й ефективно віднайти потрібну інформацію. Завдяки цьому така мережа стає основним джерелом доступу до різного роду знань, що вироблені людством за всю його історію. Відповідно, це необхідним чином сприяє самолегітимації Інтернет-мережі.

Ми переживаємо період максимально можливої віртуалізації та оцифрування знань. Створюються онлайн-бібліотеки, спеціалізовані сайти з доступом до інформації різного роду. З іншого боку, складно говорити про якість та достовірність інформації, яка отримується із Інтернет-мережі, адже пересвідчитися в її «правдивості» дуже складно. Більше того, у вирі такої великої кількості інформації, яка зростає неймовірними темпами кожного дня, все менше можна спостерігати ріст та якість знання в людському середовищі. Складається враження, що люди перестали вміти користуватися інформацією, до якої є швидкий доступ, і перетворювати її в знання, тим самим стаючи самі продуктантами знання. «Прагматизація» як форма легітимації знання полягає у тому, що, як уже нами відзначалось вище, знання стає «товаром», а, отже, переходить у площину комерційних відносин споживача та виробника знання, знання перестає бути самоціллю.

Спіраючись на розуміння знання в Ж.-Ф. Ліотара, В. Волков виділяє знання традиційне та класичне. Традиційне знання «виходить із плюралізму мовних ігор». Розповідний характер такого знання виражений у формі оповідання, легенди, міфа. Таке знання «синхронічне», воно «не портебує підтримки минулого, не портебує легітимації, так як іманентне розповіді» [2, с. 5]. На протигагу традиційному, знання класичне робить ставку лише на один тип мовної гри, головне завдання якої – досягнення істини. Легітимуючим дискурсом класичного знання виступає філософія. Таке знання характеризується «діахронічністю, верифікаційністю та фальсифікаційністю» [2, с. 6]. Отже, можна вказати на певну «обмеженість» класичного знання, адже воно продукується незалежно від інших чинників, що впливають на суб'єкта: культурних, суспільних, політичних, моральних та інших. Суб'єкт тут виступає «відірваним» від суспільства, в якому працює. Звідси впливають чіткі критерії істинності класичного знання, вихід якого тягне за собою визнання такого знання неістинним. У традиційне ж знання, від якого було зроблено відступ класичною наукою, включені різноманітні фактори, що так чи інакше впливають на суб'єкта пізнання в силу того, що він є людина: етичні, економічні, соціальні тощо. Відповідно, питання про істинність тут відходить на другий план, натомість знання збагачується моральними позиціями, естетичними потугами тощо.

О. Бушмакіна відзначає особливість сучасного статусу знання як «основний фактор виробництва». При цьому «всі інші традиційні ресурси у виробничій сфері стають другорядними та залежними від рівня розвитку та застосування знання, яке виявляється реальною корисною силою та засобом досягнення високих соціально-економічних показників росту виробництва». Отже, продовжує дослідниця, на сьогодні «знання – це інформація, яка має практичну значимість та слугує для отримання конкретних результатів» [1, с. 25]. Вказане, як видається, є свідченням фактору прагматизації як форми легітимації сучасного знання. Лише те знання стає потрібним та корисним, яке потім можливо застосувати у виробництво різноманітних технологій чи засобів здійснення певних виробничих процесів чи для діяльності суспільних інститутів. Відповідно, фінансування з боку держави та інших інститутів

відбувається щодо продукування саме такого знання. З одного боку, така тенденція посилює мотивацію у продукуванні знання, яке потім буде практично втілено, проте, з іншого боку, спостерігається тотальна «комерціалізація» знання, завдяки чому зростають владні потуги того, хто володіє знанням, а також втрачається самоцінність знання як такого.

Отже, аналіз статусу знання у постмодернізмі автор в основному здійснив на основі праці Ж.-Ф. Ліотара як найбільш впливового теоретика постмодернізму, який і пов'язав останній зі зміною статусу знання. Серед основних рис знання у постмодерну епоху французький філософ виділив: його дискурсивність, тобто пов'язаність з мовою; знання перестає бути самоціллю та стає товаром, тобто активно зростає тенденція до комерціалізації та технологізації знання; знання стає головним інструментом влади, тобто знання стає невіддільним від владних потуг як політичної влади, так і наукових товариств, а влада – від знання. Формами легітимації знання Ж.-Ф. Ліотар назвав операціоналізацію, прагматизацію та технологізацію. Чим більший прояв таких аспектів, тим більшу вагу мають знання в суспільстві.

Джерела

1. Бушмакина О. Н. Философия постмодернизма. Учебное пособие. Ижевск: Издательский дом «Удмуртский университет», 2003. 152 с.
2. Волков В.Н. Постмодерн: недоверие к метанарративам. *Культурное наследие России*. 2015. № 2. С. 3-11.
3. Ильин И.П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. М.: Интрада, 1996. 256 с.
4. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Пер. с фр. Н.А. Шматко. М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 1998. 160 с.

Сафонова Наталія Анатоліївна

Кандидат філологічних наук, доцент

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

РОЛЬ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ СПІЛКУВАННЯ ПРИ НАВЧАННІ ГОВОРІННЮ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена проблемі навчання говорінню учнів закладів загальної середньої освіти із активним залученням невербальних засобів спілкування. Проаналізовано формування та вдосконалення навичок говоріння. Особливу увагу приділено невербальним засобам спілкування. Досліджено підручники для 9 класу українських авторів А. Несвіт та О. Карпюк, а також закордонні підручники “Solutions” та “Gateway” в аспекті наявності невербальних компонентів, як-от, ілюстрацій, малюнків. Запропоновані певні види завдань та ігор для уроків іноземної мови з залученням невербальної комунікації. Зроблено висновок, що такі невербальні засоби, як ілюстрації, ігри, драматизація тощо найкраще сприяють розвиткові навичок говоріння. Ключові слова: говоріння, вербальна комунікація, невербальні засоби спілкування, Total Physical Response, ілюстрація, мовна гра, драматизація.

Актуальність дослідження зумовлена такими об'єктивними причинами: недостатністю розробленості проблеми в науково-методичній літературі; зміною вимог до іншомовного навчання, яке набуває комунікативної спрямованості і здійснюється в певному комунікативному середовищі; проблемами модернізації освіти в змістовному і організаційному контекстах.

Огляд джерел. Проблемою навчання говоріння учнів середньої школи та залучення невербальних засобів спілкування при навчанні говоріння для читання займалися дослідники Дж. Ашер (J. Asher), М. Берт (M. Burt), Д. Кортс (D. Cortis), Дж. Гевіленд (J. Naviland), Дж. Іверсон (J. Iverson), А. Кендон (A. Kendon), Б. Томалін (B. Tomalin), Ф. Тарасова тощо.

Мета дослідження виявити, визначити і обґрунтувати умови ефективного використання невербальних засобів для навчання говорінню англійською мовою учнів середньої ланки.

Основний матеріал. У методиці викладання іноземних мов значну увагу приділяють формуванню та вдосконаленню навичок говоріння. Досконале володіння мовою, рівень прогресу та ефективності в її вивченні в основному визначається саме цим аспектом мови.

Говоріння як продуктивний процес вимагає від учня великих тимчасових витрат і зусиль, оскільки вимагає також включення мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентностей. Говоріння як вид комунікативної діяльності повинен бути невід'ємною частиною кожного заняття. Говоріння - це продуктивний вид мовленнєвої діяльності, за допомогою якого (спільно з аудіюванням) здійснюється усне вербальне спілкування. Говоріння протікає діалогічній і монологічній формі.

Невербальний спосіб спілкування - процес спілкування, який включає в себе різні дії, вчинки, які безпосередньо беруть участь в сукупності з мовною активністю і несуть в собі певну смислову і емоційну інформацію. Щоб вивчити невербальні засоби можна звернутися до наступних наук, а саме, - кінестетики, проксемики, екстралінгвістики, такесики [1, с. 56].